

Conferència: "De la nació del passat a la nació en construcció"
Ajuntament de Reus, 11 de setembre de 2009

1.- UN MOMENT OPORTÚ PER LA REFLEXIÓ

Agraeixo a l'Ajuntament de Reus, en la persona del seu alcalde que és qui formalment va fer-me'n la invitació, l'oportunitat de reflexionar, en veu alta, a l'entorn del fenomen nacional, justament el dia de la nostra festa nacional.

Ens apropem al 300 aniversari de l'entrada de les tropes borbòniques a Catalunya i, una efemèride potser menys coneguda, som a dos anys del 125è aniversari de la primera commemoració coneguda de la diada, i el debat sobre la nació i la identitat són més vius que mai.

Més enllà de la nostra relació amb l'Estat hi ha diversos fenòmens propis del segle XXI que ens interpel·len a l'hora de formular la nostra idea de nació, com els processos de globalització o la cada cop més elevada presència de ciutadans i ciutadanes amb identitats complexes.

I pel que fa a la nostra relació amb l'Estat ens trobem en un moment polític on el catalanisme, àmpliament majoritari a la societat catalana en tots els seus accents i matisos, s'encamina a una cruïlla davant les mancances que mostra el sistema autonòmic homogeni.

2.- QUIN SENTIT I QUINA UTILITAT ES DÓNA HABITUALMENT A LES DIADES NACIONALS

La finalitat última de les commemoracions nacionals és la de generar un relat únic i homogeni, indiscutible i inqüestionable sobre els atributs nacionals, el seu origen i la seva immutable validesa per explicar i condicionar la nació d'avui, per determinar-ne de forma invariable la identitat, per imposar a les noves generacions la nació del passat.

En definitiva, i malgrat la pretensió de veritat absoluta de moltes d'aquestes commemoracions nacionals, es tracta de generar un relat, que condicioni sobretot la identitat, però també les actituds polítiques i culturals dels ciutadans d'avui en la defensa d'una idea de nació que ja els ha estat donada com a immodificable, tancada, coherent en si mateixa i, per tant, impermeable a noves aportacions, estàtica i incapaç d'evolucionar.

Hi ha, evidentment, honorables excepcions. Com aquelles diades nacionals que commemoren l'assoliment de llibertats ciutadanes front a poders opressors, no necessàriament estrangers. O bé lloables esforços titànics per amagar l'autèntic sentit i origen, diem que vergonyant, de determinades commemoracions nacionals, edulcorant-les mitjançant una nova versió "oficial" dels fets o dels valors que les sustenten, però conservant, malgrat tot, la inevitable "parada" militar.

3.- QUÈ DISTINGEIX LA DIADA NACIONAL DE CATALUNYA?

L'important de les commemoracions nacionals no és tant, doncs, la mirada rigorosa al passat, sinó allò que la nació es diu a ella mateixa de cara al futur. El missatge que ens interpel·la i els valors que ens caracteritzen en la nostra construcció nacional són en bona part fruit d'un procés virtuós de construcció d'una identitat per part del poble de Catalunya que és oberta, dinàmica, orientada al futur i lligada estretament a les llibertats, que ens fa especialment aptes per construir la nació del futur. Els elements que bàsicament distingeixen la commemoració de la diada nacional de Catalunya són:

- L'origen civil de la commemoració.
- La ràpida unanimitat civil a l'entorn de la commemoració, malgrat les interpretacions plurals en relació al seu sentit darrer.
- La resolució de la dicotomia entre celebració i reivindicació a favor de la reivindicació en la festa.
- La commemoració d'una derrota i l'estret lligam entre la diada i els valors de la llibertat i la democràcia.
- La ràpida orientació vers la voluntat de construir un futur compartit amb els ensenyaments del passat, més que no pas la construcció d'una identitat essencial mitjançant un passat mitificat.

4.- DIADA OFICIAL VS. DIADA CÍVICA. RÀPIDA UNANIMITAT CIVIL A L'ENTORN DE LA COMMEMORACIÓ, PLURALITAT D'INTERPRETACIONS

Si hi ha quelcom que caracteritza la diada nacional de Catalunya, l'homenatge al qui van patir l'entrada de les tropes borbòniques a Barcelona l'11 de setembre de 1714, la pèrdua de les llibertats i les institucions i l'intent conscient i organitzat d'anorreament cultural i lingüístic, és el seu origen civil. Centres, fomentos, cercles, ateneus, agrupacions, associacions, esbarts, grups, casals, clubs esportius, lligues, unions, solidaritats, accions, joventuts de diversos partits polítics, són els autèntics protagonistes de la diada.

La commemoració de la diada és l'única que s'ha mantingut fermament arrelada ja sigui de manera pública en èpoques de llibertat o en la més absoluta clandestinitat sota les dues dictadures, davant de la repressió en temps de monarquia o de república, en temps de pau o de guerra, en temps d'abundància o de penúries, en moments d'esperança per la causa de Catalunya i en moments de desencís. I precisament això és degut a l'ampli consens cívica, a l'extens suport civil que reuní amb el pas del temps la commemoració, amb l'acceptació i la complicitat d'un amplíssim espectre social i d'un variat ventall ideològic de dreta a esquerra, del regionalisme a l'independentisme, des dels monàrquics fins als republicans, des d'opcions religioses fins a opcions laiques o d'un ateisme militant.

L'elecció de l'11 de Setembre, una data d'estricta referència laica en contrast, per exemple, amb el Corpus de Sang o el dia de Sant Jordi, es va veure facilitada, des del primer moment, per la pervivència del record de la guerra de Successió, del setge i la rendició de Barcelona a les tropes borbòniques i la posterior derogació de l'entramat institucional català amb el decret de Nova Planta de Felip V el 1716. Com diu Pere Anguera *"Un segle i mig llarg sembla dificultar la persistència de la memòria, però la força de la cultura oral facilitava la transmissió de les històries viscudes"*. Una pervivència en la cultura oral que indica la tossuda voluntat de supervivència nacional entre les classes populars.

I és de destacar també la ràpida i força homogènia extensió territorial de la commemoració arreu de Catalunya. Si la primera commemoració hom la situa a

Barcelona el 1886, la segona reivindicació fou publicada al diari reusenc *Lo Somatentel* 1890 i el 1891.

La diada no és doncs, en cap cas, la imposició d'una veritat oficial construïda per les institucions amb voluntat de constituir una identitat oficial, sinó una voluntat civil de construir, intuïtivament primer, organitzadament després, un autèntic programa de futur del catalanisme. Encara més, la diada s'ha de mantenir sovint en contra de les institucions, essent habituals els empresonaments, les càrregues policials a peu o a cavall, els cops de sabre i les accions de provocadors infiltrats per justificar-ne la prohibició.

Si en algun moment les institucions s'afegeixen a la commemoració o la fan seva, això és precisament sinònim de l'assoliment de majors cotes de llibertat i democràcia, una constant de la reivindicació catalanista. A Catalunya només les institucions amb legitimitat democràtica han commemorat la diada, i això també ens honora, la nostra no és una diada d'essencialismes, de totalitarisme o de feixismes. La commemoració de la diada, la reivindicació catalanista, l'assoliment de part o de tots els objectius del programa catalanista impliquen sempre més llibertat i més democràcia. Catalanisme i llibertat, catalanisme i democràcia són indestruïbles i han passat a formar part de la nostra identitat com a poble.

La nostra és la nació de la voluntat de ser, no de la imposició, i és la nació de la llibertat. És per això que Catalunya, per voluntat del seu poble, fou nació molt abans de que ho reconegués cap text legal i ho continuarà essent diguin el que diguin una dotzena de juristes a 600 km d'aquí. I no reconèixer-ho és un clar dèficit democràtic i de respecte a la llibertat.

5.- CELEBRACIÓ VS. REIVINDICACIÓ

L'aparent contradicció de la suposada celebració d'una derrota i d'un intent d'anorreament institucional, cultural i lingüístic es salva aviat a favor de l'elaboració d'autèntics programes catalanistes de futur. La dicotomia entre celebració i reivindicació es salda aviat en sentit favorable a la reivindicació. Al triomf de la voluntat reivindicadora no hi foren aliens l'àmplia participació dels sectors populars, progressistes, republicans, nacionalistes i independentistes. I aquest és un element molt important pel que representa de mirada al futur i de lligam estret entre l'emancipació nacional i el progrés social, entre els drets col·lectius i els drets individuals. Com veurem, no es tracta de retornar al 1714, sinó d'inspirar-se en els millors dels seus ensenyaments per preparar la Catalunya del futur més lliure, feta de ciutadans lliures.

6.- VICTÒRIA VS. DERROTA. SUPERIORITAT VS. CAPACITAT DE RESISTÈNCIA. ASSOCIADA AL VALOR DE LA LLIBERTAT

Fruit de la derrota i posterior repressió, Catalunya i les seves institucions s'associen per sempre més amb els valors de la llibertat, del respecte a la diversitat i a la cultura pròpia. ***“Catalunya i la llibertat són una mateixa cosa”***, assegurava Companys, conscient que, al llarg de la història, els enemics de Catalunya ho havien estat també sempre de la llibertat. La resistència cultural, lingüística i política de Catalunya és una resistència contra l'absolutisme, contra el totalitarisme, contra l'opressió i la imposició. En els diversos contextos històrics de Catalunya posteriors al 1714 resistir és vèncer, sobreviure és una victòria incruenta i recuperar les llibertats, àdhuc les llibertats individuals i els drets socials, una victòria nacional.

Un cop establerta, amb retallades, l'autonomia, escriu Rovira i Virgili l'11 de setembre de 1932 a *La Publicitat*: “de primer, l'Onze de setembre era, per als catalans un plany. Més ençà, esdevingué una diada d'esperança. Enguany és una diada de realitats”. I rebla el clau el mateix Rovira i Virgili, tot just cinc anys després i en un context absolutament diferent, tot dient en el seu article de l'11 de setembre de 1937 publicat a *La Publicitat*: **“No. No és el lleialisme vers Carles d'Àustria allò que va dur a l'alt heroisme i a l'exemplar sacrifici els catalans del 1714. La significació vera i profunda d'aquell moment és la d'uns homes que donen el màxim valor a la doble llibertat individual i col·lectiva (...) En cada segle, en cada dinastia, en cada època, Catalunya s'ha alçat contra els poders absoluts, opressors, reaccionaris o totalitaris. I és que ella ha estat, és i serà democràtica, igualitària, progressiva i liberal. Podem dir que Catalunya ha rebutjat sempre el feixisme sota les formes que aquest ha revestit històricament. Joan II, Felip IV, Felip V representaven en el fons allò mateix que avui representa Franco”**.

Catalunya està, ara i sempre, al costat de la llibertat.

7.- PASSAT MITIFICAT VS. FUTUR COMPARTIT.

La commemoració de la diada no és una voluntat de retorn a un passat mitificat, a una suposada essència nacional perduda, a un suposat estadi òptim i idealitzat de les llibertats nacionals. Per entendre'ns, no hi ha cap ciutadà de la Catalunya d'avui ni de la Catalunya d'ahir que volgués viure en les condicions econòmiques, socials i de llibertats individuals de la Catalunya prèvia o posterior al 1714. El passat no és cap model a recuperar, només la constatació de la voluntat de defensa de les llibertats i dels drets nacionals per part dels Catalans en un moment històric determinat, la defensa de la voluntat de ser i d'autogovernar-se, la defensa de la voluntat de construir la nació del futur d'acord amb la pròpia voluntat.

Deia Francesc Rodon que la existència dels pobles fer reviure els morts es igual que enterrar els vius” (...) **“Commemorar un fet gloriós o trist, ha de ser quelcom més que guarnir corones o cantar himnes, ha d'equivaldre a donar fe de vitalitat y civilització, exposar el propi pensament nacional espléndit de matissos, retreure tot lo qu'ens dona dret a viure y perdurar en el concert dels pobles”** cosa que equivaldria a **“l'abrassada a novelles formes que son l'escala ascendent dels ideals de demà”**.

Són aquest valors extrets de la interpretació del nostre passat històric i de la voluntat nacional del poble de Catalunya els que ens han de permetre construir la nació del futur. Aquest és un poble que va fer de la Ciutadella construïda per reprimir-lo la seu de la seva màxima institució democràtica: el Parlament de Catalunya. I, amb tota la càrrega simbòlica que el gest va tenir, la primera de les lleis aprovada pel nostre Parlament, després del franquisme, amb el suport de tots, tots els grups, va ser la “lleï de la festa **nacional** de Catalunya”...

Aquest és un poble on hi ha qui va saber morir i ser derrotat per Catalunya, hi ha qui va saber resistir per Catalunya: Ara ja ens toca de fer un poble que sàpiga viure i vèncer per Catalunya.

Proposar el projecte nacional del futur sobre la base de la defensa de les llibertats, sobre la base de la voluntat de les generacions actuals de catalans i catalanes, aquest és el veritable sentit de la nostra diada nacional. Al cap i a la fi, com afirmava Joan Fuster, **“Catalunya, els Països Catalans, som una aglomeració successiva de gent que, finalment, hem decidit ser catalans”**.

8.- PROJECTE IDENTITARI CÍVIC I DINÀMIC

Les fonts de les quals beu la nostra tradició nacional són també diferents de les d'altres països amb estat propi, perquè no vam disposar mai d'una estructura que fixés la identitat catalana, que repetís reiteradament una determinada versió autoritzada.

11 DE SETEMBRE DE 2009, ON ÉS LA NACIÓ CATALANA?

+ Vivim un moment mundial on les identitats són cada vegada més complexes.

Zigmunt Bauman parla d'un canvi de lògica social que caracteritza les societats dels nostres dies. Aquest canvi es reflecteix per exemple en un viratge de les identitats fixes, a unes experiències d'identificació més dinàmiques, intermitents, fluïdes. Segons el sociòleg, les identitats són cada vegada més complexes i inabastables per les categories socials més clàssiques.

+ Catalunya és permeable a aquests canvis, i no només rebem aquests impactes d'ordre global, sinó que la nostra condició de país sense estructura estatal anquilosada ens permet respondre-hi de manera molt més oportuna i adient a aquesta evolució de les identitats.

+ Per entendre'ns, tota la maquinària i la parafernàlia estatal que a molts d'altres països es posa en marxa per crear i recrear una determinada identitat nacional fixa, ara no té la capacitat d'adaptació que convindria per digerir, i fins i tot aprofitar aquests canvis socials. I no pot fer-ho perquè la seva missió, la seva funció principal és precisament la contrària, tancar els dubtes, segellar els límits, fer veure que determinats trets "nacionals" són permanents, naturals i, per tant, inqüestionables. És a dir que la seva identitat nacional s'aferra a una determinada essència que defineix de manera central i exclusiva la nació.

+ A Catalunya, passa tota una altra cosa, la nació catalana es defineix i construeix a partir d'altres condicions i premisses. Aquí les identitats complexes són perfectament assumibles, i de fet, necessàries, per a la regeneració de Catalunya, perquè el projecte polític i social de Catalunya sigui possible.

+ No podem cometre l'error d'aplicar fórmules estatalistes clàssiques a la nostra estructura nacional, sinó aprofitar les nostres peculiaritats per generar una estructura estatal pròpia que ens permeti ser fidels a la nostra tradició d'obertura, flexibilitat i adaptació.

De cara al tres-cents aniversari d'una condició política catalana de llibertat limitada, amb episodis d'asfíxia nacional i tot, encara hi ha un projecte prou potent de país. Em refereixo al projecte de construcció d'una nació catalana moderna, dinàmica, inclusiva, en la qual no es pregunta a ningú d'on ve, sinó cap on va. Una nació on càpiguen aquells que com jo mateix ens sentim i som catalans **només**, juntament amb aquells que se senten catalans **també**. Catalans i espanyols, catalans, molt argentins i una mica espanyols, molt marroquins, una mica catalans i una mica més espanyols o no gens. Tant se val. El que compta no és la identitat, sinó la identificació. Que ens sentim el que ens sentim, tots ens identifiquem amb Catalunya, com l'espai on construir els nostres somnis de benestar, cultura i llibertat.

9.- UNA NOVA NACIÓ CATALANA

Ser capaços de dibuixar un nou futur col·lectiu és la nostra única garantia d'existència com a país. No és cap tasca menor construir lligams socials, ni pactar

noves solidaritats; però tampoc no n'és una d'impossible. Precisament, la història nacional ens ho recorda. La Catalunya d'ahir no contenia exactament els mateixos elements que la d'ara, però la nostra Catalunya, la que coneixem i vivim és tan real i tan catalana com la de fa mig o tres segles. Avui, però, ens és imprescindible trobar, inventar, crear nous referents nacionals, que només en seran si són percebuts com a propis per la majoria de la ciutadania.

La memòria del país hauria de ser prou contundent com per poder-nos guiar en aquest moment. Més encara, la memòria genealògica de la gran majoria del país ens podria dictar lliçons. Només cal comparar la guia telefònica del Reus d'avui, amb la de fa 40 o 50 anys per entendre què dic. Catalunya és avui, gràcies a les incorporacions de milers i milers de persones al llarg del segle. Som un cas excepcional, no perquè d'altres països no siguin fruit de la barreja, sinó per la manera en què ens hem reconstituït, com a poble cohesionat en un curt període de temps i amb un gran canvi demogràfic. Malgrat l'impacte demogràfic de les migracions dels anys 50 i 60, aquí no hi ha "segones generacions" i hem de vetllar perquè continuï sense haver-n'hi. Només en deu anys hem passat de sis milions a set i mig, molt més del que ha rebut, en el mateix període, la república federal alemanya unificada.

El projecte nacional català només demana que hi hagi voluntat de ser-hi, de formar part d'un país més lliure, que té com a referents nacionals el benestar i la qualitat. La nació com a punt de partida només inclou una part de la gent, com a punt d'arribada ens pot incloure a tots. I ningú no ha de renunciar a res, a ser el que ja era, per ser també català. Em refereixo a una terra per als catalans de tota la vida i per als que acaben de començar tota la vida com a catalans.

Un país normal requereix d'una base social àmplia, gent d'edats diverses, amb oficis i professions diferents, amb identitats complexes i projectes vitals contrastants que es puguin encabir harmònicament en un futur conjunt. Que procedeixen de paisatges diversos, però que sumin per caminar junts cap al mateix horitzó.

El projecte nacional català és projecte, doncs, només si hi ha renovació. Per conseqüència, i encara que sembli paradoxal, la nació catalana és una nació jove de més de mil anys d'existència. La joventut de Catalunya és evident en el seu dinamisme, en la seva empenta i capacitat d'adaptació. I per mantenir-se jove, justament, li cal ser una nació oberta que accepti al seu si (i no en un lloc accessori) les aportacions de les noves generacions. Només els anys a venir ens descobriran les imatges de la nova identitat catalana, la única possible (és qüestió de renovar-se o morir).

D'altres països, ara ja sobirans, es van crear en un context històric en què l'ordre social de la primera modernitat tot just apareixia. Ara –quan aquesta etapa es dona per superada per la majoria de pensadors i es mostra desbordada per la complexitat de les vides contemporànies- l'estat nació més clàssic resulta insuficient com a institució per oferir solucions a la seva ciutadania, i menys encara per resoldre els conflictes de l'ordre social mundial.

Si mai hi ha un estat català, doncs, serà tan estat com els altres i ens dotarà d'una capacitat d'autogovern del nostre destí com a poble en les mateixes condicions que la resta. Ara bé, és altament probable que, venint d'on venim els catalans, la tasca de fer la foto fixa d'una identitat catalana no la cobreixi l'Estat, i no només perquè vulguem fer-nos els originals; sinó perquè la societat civil no podrà evitar continuar tenint la mateixa força. No ens convé, ni creiem que passi, que la societat civil catalana es desactivi amb l'aparició d'una hipotètica estructura estatal.

La gent catalana, al llarg del temps, ens hem sabut recrear com a poble cohesionat. No som un país homogeni, això és clar, i ben orgullosos que ens en podem sentir. La cohesió de Catalunya parteix de la voluntat de ser conjunta, aquest és el punt de confluència més important dels milions d'ànimes que constituïm el país. En el cas català no és el color de la pell, ni són els cognoms els que determinen la pertinença al país, ni cap de les 260 llengües que es parlen a les llars catalanes per elles soles. És la voluntat i només la voluntat. És català qui vol ser-ne. És evident que tota aquesta experiència nacional té lloc en un escenari determinat, un territori i un paisatge que serveixen d'elements referencials de reconeixement d'allò que tots plegats, en major o menor mesura, en exclusivitat o no, en diem "casa nostra". Assumint la història i el context contemporani en què ens posem a construir la nostra nació, hem d'assumir que els catalans no arribem a la cerca de més sobirania des de la identitat, o no només. A més sobirania, o bé a tota, hi ha d'arribar molta gent, que s'identifiqui amb el projecte, això sí. Hi ha d'haver punts de connexió, elements de la catalanitat que avui per avui és reconeguda com a tal que serveixin de referents per a qui s'hi vulgui afegir. Aquests elements no han de ser a una llista oficial, són moltes i complexes les característiques de la nació catalana i cadascun dels nous pobladors del país decidiran quines d'elles li serveixen com a punt de contacte, o a partir de quina pot fer una millor aportació per a la construcció nacional.

L'11 de setembre celebrem no una derrota, sinó la insistència i la persistència. Tenim un projecte nacional amb un futur esperançador. La flexibilitat del projecte nacional català, fa que el país estigui més ben preparat a satisfer les necessitats d'identificació contemporànies. L'accés es vincula més amb la llibertat que amb les restriccions, les condicions d'accés a la nació no exigeixen renunciar a res i els individus, avui cada vegada més amb identitats múltiples i complexes, poden encaixar perfectament amb l'oferta nacional catalana. Ser-hi tots i totes, ser-hi en llibertat i amb voluntat de construir un futur comú, aquest és el camí per construir la nació. Una nació que, segurament, perquè tingui vida i futur, perquè sigui un cos social dinàmic i fent camí permanent, no s'acabarà de fer mai del tot.

Parlo d'una nova nació catalana, catalana com n'era la de Jaume I, en una època on ningú sabia què era el pa amb tomaca i menys encara ningú no podia ni imaginar que seria un tret distintiu de la nostra cuina nacional. Catalana com a l'època de la Renaixença, de Mossèn Cinto, de Macià o de Companys. Catalana com els milers i milers de rodríguez i martínez i pérez i lópez i tutti quanti que ja van fer d'aquesta terra el seu país. I els mohameds i els brahim i els sahoka i tots els que han trobat aquí, allò que no els va donar la pàtria d'origen. Parlo, doncs, d'una nació catalana viva i ben viva. Perquè mentre hi ha vida hi ha esperança.

Moltes gràcies,

11 de setembre de 2009